

rodzaje broni atomowej, RFN poparła ją bez zastrzeżeń. Stanowiska tego nie osłabia fakt, że w niektórych kręgach *Bundeswehry* odezwały się głosy sprzeciwu. Wspomnieć tu można np. o postawie generała Gerta Bastiana.

RFN, obok W. Brytanii i Włoch, wyraziła aprobatę dla planów podjęcia przez Stany Zjednoczone produkcji nowych rodzajów broni nuklearnej i na umieszczenie jej na swym terytorium. Stanowisko to, uzasadniane rzekomymi potrzebami własnego bezpieczeństwa i koniecznością wzmocnienia sojuszu atlantyckiego, może faktycznie znacznie utrudnić, jeśli nie zniweczyć, proces odprężenia w Europie.

3. Republika Federalna popiera bez zastrzeżeń plany zwiększania budżetu wojskowego państw NATO na cele wzmocnienia sojuszu. Chodzi tu zwłaszcza o przyjętą wiosną 1978 r. przez państwa członkowskie klauzulę o corocznym sukcesywnym podwyższaniu wydatków zbrojeniowych około 3% w cenach realnych.

4. RFN szczególnie aktywnie uczestniczy w udzielaniu pomocy wojskowej innym członkom NATO. Korzystają z niej zwłaszcza Grecja i Turcja. Z tą ostatnią np. RFN zawierała szereg umów na dostawę sprzętu wojskowego do tego kraju. Tego rodzaju pomocy udziela się na podstawie art. 3 Paktu Północnoatlantyckiego i ma służyć militarnemu wzmocnieniu południowo-wschodniego regionu sojuszu.

5. Można też zwrócić uwagę na fakt, że w komunikacie końcowym ogłoszonym po posiedzeniu Rady NATO, jakie odbyło się w Ankarze w czerwcu 1980 r., znalazło się ponownie stwierdzenie o poparciu przez członków sojuszu politycznego celu RFN osiągnięcia jedności narodu niemieckiego w drodze swobodnego samostanowienia. W szeregu poprzednich komunikatach ogłaszanych z posiedzeń Rady NATO sprawa ta była pomijana. Ponowne zaakcentowanie tych dążeń może wskazywać na stosowanie przez RFN nacisku na pozostałych członków paktu, by wyrazili znowu swe oficjalne poparcie dla zachodnioniemieckich celów politycznych. Ten fragment komunikatu ankarckiego Rady NATO spotkał się z ostrą krytyką ze strony NRD. Zwracano przy tym uwagę, że stanowisko to godzi w suwerenny, odrębny byt państwowy NRD i tym samym koliduje z uznanym przez RFN terytorialno-politycznym *status quo* w Europie, co z kolei musi negatywnie oddziaływać na proces odprężenia w tym regionie świata.

Józef Muszyński (Poznań)

ZASADA DOBREGO SĄSIEDZTWA A STOSUNKI RFN—NRD

Powodem skłaniającym do rozpatrywania zasady dobrego sąsiedztwa w stosunkach między Niemiecką Republiką Demokratyczną a Republiką Federalną Niemiec jest powołanie się na tę regułę przez obydwie państwa w układzie komunikacyjnym, zawartym 26 maja 1972 r., oraz w układzie podstawowym z 21 grudnia 1972 r. We wstępie do pierwszej z wymienionych umów obydwie państwa stwierdzają, iż kierują się pragnieniem wniesienia swego wkładu do procesu odprężenia w Europie i gotowością rozwijania między sobą normalnych stosunków dobrosąsiedzkich, jak to powszechnie przyjęto między niezależnymi od siebie państwami¹. W artykule pierwszym układu podstawowego obydwie strony wyrażają ponownie swą wolę rozwijania normalnych dobrosąsiedzkich stosunków na podstawie równo-

¹ „Zbiór Dokumentów” 1972, nr 5, s. 883.

uprawnienia². Oba te sformułowania świadczą o zamiarze tych państw kierowania się w stosunkach wzajemnych regułami postępowania, które stosują wobec siebie dobrzy sąsiedzi.

*

Zasada dobrego sąsiedztwa³ jest jedną z powszechnie uznanych norm prawa międzynarodowego. Fakt ten potwierdza zarówno nauka, jak i praktyka państw. Niestety, nie doczekała się ona konkretyzacji. Wiele aktów prawa międzynarodowego powołuje się wprawdzie na tę zasadę, nie określając jednak bliżej jej treści. We wstępie do Karty Narodów Zjednoczonych znalazła ona swój wyraz w sformułowaniu — „postępować tolerancyjnie i współżyć w pokoju jak dobrzy sąsiedzi”⁴. Artykuł 74 Karty, odnoszący się do tzw. obszarów niesamodzielnych, nakazuje opierać politykę społeczną, gospodarczą i handlową na tych terytoriach — „podobnie jak na innych obszarach metropolitalnych — na ogólnej zasadzie dobrego sąsiedztwa”⁵. Deklaracja zasad prawa międzynarodowego, dotycząca przyjaznych stosunków i współdziałania państw zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, w swym wstępie również odwołuje się do tej zasady⁶. Wymienia ją także Układ Ogólny o Cłach i Handlu (GATT)⁷. Podobnie czynią inne wielo- i dwustronne umowy. Żadna jednak nie formułuje katalogu praw i obowiązków z zasady tej wynikających.

Bardziej pomocna przy określaniu treści zasady dobrego sąsiedztwa jest praktyka i doktryna prawa międzynarodowego. Wielu znawców tego prawa uznaje ją za powszechnie obowiązującą. Zasadę dobrego sąsiedztwa rozpatruje się zazwyczaj w kontekście ograniczenia suwerenności jednego państwa ze względu na ochronę zwierzchnich praw drugiego, sąsiadującego z nim. Jest ona niejako repliką na sformułowaną w Stanach Zjednoczonych doktrynę Harmona, która zakładała, iż państwo może działać na swym terytorium bez żadnych ograniczeń, nie zważając na prawa innych podmiotów prawa międzynarodowego. Pogląd ten utracił jednakże swe znaczenie już w latach trzydziestych XX w. i dziś można o nim wspomnieć jedynie w kontekście historycznym⁸.

Jak już zaznaczono, fakt obowiązywania zasady dobrego sąsiedztwa odnotowało wielu znawców prawa międzynarodowego. I tak np. Wilhelm Wengler uznaje istnienie powszechnego międzynarodowego prawa sąsiedztwa, obejmującego zasady o charakterze zwyczaju, według których — jak stwierdza —

„[...] posiadacz zwierzchności terytorialnej jest zobowiązany do troski o to, by z tego obszaru nie dotarły w znacznym rozmiarze na zamieszkałe obce terytorium żadne obiekty i substancje, jak pociski, opary lub radioaktywne substancje, szkod-

² „Zbiór Dokumentów” 1972, nr 12, s. 2100.

³ W literaturze przedmiotu wielu autorów wspomina o międzynarodowym „prawie sąsiedztwa”; inni skłaniają się ku określeniu „zasada dobrego sąsiedztwa”.

⁴ *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego*. Opracowali K. Kocot, K. Wolfke, wyd. III uzupełnione. Wrocław—Warszawa 1976, s. 84.

⁵ *Wybór dokumentów...*, s. 83. Należy dodać, iż nie wszyscy uznają tę zasadę za normę prawną. Jako zasadę polityczną bez specyficznej treści prawnej określają ją L. M. Goodrich, E. Hambro i A. P. Simons w pracy *Charter of the United Nations. Commentary and Documents*. New York — London 1969, s. 463. Inne stanowisko zajmuje G. Ress w rozprawie *Die Rechtslage Deutschlands nach dem Grundlagenvertrag vom 21. Dezember 1972*. Berlin—Heidelberg—New York 1978, ss. 229 — 271.

⁶ *Wybór dokumentów...*, s. 524.

⁷ *Zbiór statutow i regulaminów organizacji międzynarodowych*. Pod red. H. Huberta, Warszawa 1967, tom II, ss. 1257 — 1325.

⁸ Por. A. Randelzhofer, B. Simma, *Das Kernkraftwerk an der Grenze*. W: *Festschrift für Berber*. München 1973, ss. 396 — 397.

liwe dla ludzkiego życia i zdrowia, a również dla rzeczy używanych przez ludzi. Następnie nie wolno państwu w sposób istotny zmienić naturalnego stanu wód poprzez budowę zapór wodnych, ujęć wody czy innych sztucznych urządzeń”⁹.

W. Wengler upatruje znaczenie tej zasady w określeniu wewnętrznych granic wykonywania zwierzchności terytorialnej. Jednocześnie zauważa on, iż nie można uznać powszechnego międzynarodowoprawnego zobowiązania do zapobiegania szkodom, które powstają wskutek naturalnego przepływu rzeki. Nie odnosi się to, według tegoż autora, do emisji fal radiowych, które wysyłane rozprzestrzeniają się na obce terytorium i przez to przeszkadzają falom emitowanym na tym obszarze. Jeżeli brak jest traktatowych uregulowań, to należy uznać takie emisje za dopuszczalne¹⁰.

Inny autor, Alfred Verdross, także rozpatruje tę zasadę w kontekście ograniczeń zwierzchności terytorialnej państw. Uważa, iż jest ona

„[...] obecnie formalnie utrwalona w Karcie Narodów Zjednoczonych. Wprawdzie zasada ta nie jest dotąd jeszcze ostro wyodrębniona, zakazuje jednakże podejmowania wszelkich czynności, które oddziałują na obszar sąsiedni i tam mogą spowodować lub powodują szkody”¹¹.

Również Friedrich Berber potwierdza istnienie międzynarodowego prawa sąsiedztwa. Wymienia przy tym sześć zasad, składających się na to prawo, a sformułowanych przez Maxa Hubera:

„1) Każde państwo zasadniczo dowolnie rozporządza swoim obszarem państwowym i wykonuje wyłącznie na nim władzę państwową; nie ma ono ani prawa do oddziaływania na inny obszar, ani obowiązku tolerowania takich działań;

2) Za zakazane można uznać tylko takie działania, wykraczające poza obszar państwowy, które wpływają na naturalny lub sztucznie stworzony stan rzeczy, a tym samym na prawa na innym obszarze państwowym;

3) Żadne państwo nie jest zobowiązane do przyczyniania korzyści innemu; posiada ono tylko obowiązek nie przynoszenia szkód;

4) Nieistotne oddziaływania poza granice muszą być tolerowane, jeśli są one skutkiem zgodnego z prawem korzystania z własności i nie naruszają ważnych interesów sąsiada;

5) Nadzwyczajne ograniczenie zgodnego z prawem wykorzystania własności wymaga specjalnego tytułu, derogującego powszechną normę, takiego jak umowa bądź ustawa, lub specjalnej praktyki.

6) Obiekty, które w rzeczywistości są podzielone, ale — jak strumienie, stawy, rzeki czy jeziora — nie znajdują społecznego zastosowania związanego z przestrzennym podziałem, mogą być przez każdego współwłaściciela tak dalece wykorzystywane, by przez to nie zostało zmniejszone lub uniemożliwione już istniejące lub możliwe, zgodne z prawem użytkowanie ich przez innego współwłaściciela. Zresztą korzystanie z obcego obszaru jako *usage innocent* (użytkowanie nieszkodliwe) jest zależne od uznania władzy terytorium, tak że prawo do wykorzystania rzeczy względnie obszaru w obcym państwie wydaje się być — wobec braku umownych gwarancji — wątpliwe”¹².

⁹ W. Wengler, *Völkerrecht*. Berlin—Göttingen—Heidelberg 1964, Band II, ss. 1000—1001: „[...] der Inhaber von Gebietshoheit verpflichtet ist, dafür zu sorgen, dass von diesem Gebiet aus keine für menschliches Leben oder Gesundheit sowie für die von Menschen genutzten Sachen schädlichen Gegenstände oder Substanzen, wie Geschosse, Dämpfe oder radioaktive Substanzen in einem nicht unerheblichen Umfang auf bewohntes fremdes Staatsgebiet gelangen. Sodann darf kein Staat durch Staudämme, Wasserentnahme und andere künstliche Einrichtungen den 'natürlichen' Ablauf vom Wasser bzw. den natürlichen Bestand von Gewässern wesentlich verändern, [...]”

¹⁰ W. Wengler, *op. cit.*, ss. 1001—1002.

¹¹ A. Verdross, *Völkerrecht*, wyd. V, Wien 1964, s. 294.

¹² F. Berber, *Lehrbuch des Völkerrechts*. München—Berlin 1960, Erster Band, ss. 298—299:

“1. Jeder Staat verfügt grundsätzlich frei über sein Staatsgebiet und übt ausschliesslich

F. Berber uznaje też, że poza tymi powszechnymi i ważnymi zasadami tylko za pomocą umów można dokonać konkretyzacji wymienionych reguł¹³.

Inni autorzy, Albrecht Randelzhofer i Bruno Simma, dochodzą do wniosku, że najważniejszą i najbardziej powszechną zasadą tego prawa jest następująca maksyma:

„Żadnemu państwu nie wolno na swoim terytorium podejmować, popierać lub tolerować działań, które powodują na obszarze państwa sąsiedniego istotne, niezwykłe szkody”¹⁴.

Podają oni ponadto konkretyzację tej zasady odnośnie do interesującego ich, zawartego w tytule pracy tematu:

„Szkody na terytorium państwa sąsiedniego powstają we wszystkich przypadkach wskutek takich działań na własnym obszarze państwowym, które wywierają wpływ na naturalny bądź sztucznie stworzony stan rzeczy istniejący na innym terytorium państwowym”¹⁵.

Wśród tych niepożądanych wpływów wymieniają: emisje gazów, oparów, substancji radioaktywnych itp., które naruszają biosferę i mogą nawet zmienić warunki klimatyczne, zanieczyszczenie wód międzynarodowych, pobór wody, o ile zmieni on w znacznym stopniu naturalny stan wód. Autorzy ci stwierdzają ponadto jednoznacznie, że prawo to nie tylko zobowiązuje do zrekompensowania poczynionych szkód, ale i do zaniechania szkodliwych działań bądź do powstrzymania się od nich¹⁶.

Walter Poeggel i Gerhard Reintanz uważają, iż zasada 'dobrego sąsiedztwa', ważna dla pokojowego współżycia sąsiednich państw, oznacza, że każde z nich zaniecha na swoim terytorium działań, które mogą spowodować naruszenie praw

in diesem die Staatsgewalt aus; er hat weder das Recht, noch die Pflicht auf anderes Gebiet einzuwirken, solche Wirkungen zu dulden.

2. Als unerlaubte Wirkungen über das Staatsgebiet hinaus können nur solche gelten, welche den natürlichen oder künstlich gemachten Zustand der Dinge und damit der Rechte im anderen Staatsgebiet beeinflussen.

3. Kein Staat ist verpflichtet, einem anderen einen Vorteil zuzuwenden; er hat nur die Pflicht, nicht zu schaden.

4. Unwesentliche Einwirkungen über die Grenze hinaus müssen, wenn sie Folge rechtmässiger Eigentumsausnutzung sind und keine erheblichen Interessen des Nachbarn berühren, geduldet werden.

5. Ausserordentliche Beschränkungen der rechtmässigen Eigentumsausnutzung bedürfen, weil der allgemeinen Norm derogierend, eines besondern Titels, wie Vertrags oder Gesetzes oder spezieller Übung.

6. Objekte, die realiter geteilt sind, aber wie Bäche, Teiche, Flüsse, Seen ihrer Natur nach eine gemeinschaftliche, nicht an die räumliche Teilung gebundene Benutzung finden, dürfen von jedem Teilhaber so weit genutzt werden, als dadurch die bereits vorhandene oder mögliche, rechtmässige Nutzung der anderen Teilhaber nicht gemindert oder verunmöglicht wird. Übrigens ist diese Nutzung fremden Gebiets abhängig wie der usage innocent von dem Ermessen des Territorialherrn, dass die Rechte auf Benutzung einer Sache bzw. eines Gebietes in einem fremden Staate — mangels vertraglicher Garantierung — als prekär erscheinen”.

¹³ F. Berber, *op. cit.*, s. 299.

¹⁴ A. Randelzhofer, B. Simma, *op. cit.*, s. 408: "Kein Staat darf auf seinem Staatsgebiet Aktivitäten vornehmen, fördern oder dulden, die auf dem Gebiet des Nachbarstaates nicht unerhebliche, nicht übliche Schäden verursachen”.

¹⁵ Jw., ss. 408 - 409: "Schäden auf dem Gebiet eines Nachbarstaates entstehen in aller Regel durch solche Aktivitäten auf dem eigenen Staatsgebiet, welche den natürlichen oder künstlich gemachten Zustand der Dinge im anderen Staatsgebiet beeinflussen”.

¹⁶ Jw., s. 409.

państwa sąsiedniego. Chodzi tu przede wszystkim o szkody gospodarcze. Państwa nie tylko winny powstrzymać się od takich działań, lecz także zawrzeć odpowiednie porozumienia, które uwzględniłyby interesy obu stron¹⁷.

Hans Thalmann za cel międzypaństwowego prawa sąsiedztwa uznaje

„[...] ochronę kompetencji państw sąsiednich i ich niezakłócone wykonywanie nawet wobec wtórnych oddziaływań z zewnątrz, uwarunkowanych czystym sąsiedztwem w stosunku do innego obszaru państwowego”¹⁸.

Autor ten podkreśla, iż na podstawie norm tego prawa można domagać się tolerancji bądź pozytywnych działań. Dzieli on te normy na dwie grupy ze względu na naturę czynności państwowych oddziałujących na terytorium sąsiada. Są to „oddziaływania jurysdykcyjne” (*jurisdiktionelle Immissionen*) i „oddziaływania materialne” (*materielle Immissionen*). Pierwsze pojęcie oznacza oddziaływania na zwierzchnie kompetencje państwowe (*die obrigkeitliche Staatskompetenzen*), zaś drugie — oddziaływania na materialne prawo rozporządzania danego państwa (*das materielle Verfügungsrecht des Staates*) na własnym obszarze lądowym, wodnym i powietrznym¹⁹.

Pomijając różnice występujące w tych próbach określenia treści samego pojęcia, wymienieni autorzy są zgodni co do istnienia powszechnie uznanej, międzynarodowoprawnej zasady lub prawa dobrego sąsiedztwa. Pogląd ten znajduje swe odzwierciedlenie także w orzecznictwie międzynarodowym. Warte przypomnienia jest orzeczenie sądu rozjemczego w sprawie Lac-Lanoux, jeziora położonego w Pirenejach. Spór dotyczył zakłócenia — w wyniku budowy urządzeń wodnych — stanu wód w tym rejonie. Sąd uznał, że według prawa międzynarodowego i powszechnie obowiązujących zasad prawnych nie istnieje wymóg zgody na zainstalowanie takich urządzeń. Podkreślił wszakże, iż państwo zobowiązane jest *bonae fidei* wziąć pod uwagę interesy sąsiada oraz zważać na nie. Problemy sporne zaś, które mogą powstać, powinno się (jest to obowiązek bezwarunkowy) — według tego sądu — rozstrzygać w drodze rokowań²⁰.

Ważne dla omówienia tej zasady jest orzeczenie w sprawie Trail-Smelter. Rozstrzygający spór sąd rozjemczy, powołując się na zasadę dobrego sąsiedztwa, orzekł, że żadnemu państwu nie wolno dopuścić do takiego wykorzystywania swego terytorium, które by naraziło na szkody inne państwo bądź mieszkających tam ludzi²¹. Ponadto wyrok ten wskazuje, iż zasada ta nie tylko zobowiązuje do wyrównania szkody, ale i do powstrzymania się od działań ją wywołujących²².

Powyższe poglądy²³ pozwalają określić zasadę dobrego sąsiedztwa jako regulę ograniczającą prawa zwierzchnie jednego państwa ze względu na analogiczne

¹⁷ W. Poeggel, G. Reintanz w pracy zbiorowej pt. *Völkerrecht*. Berlin 1973, Teil I, ss. 370 - 371.

¹⁸ H. Thalmann, *Zwischenstaatliches Nachbarrecht*, W: *Wörterbuch des Völkerrechts*, Berlin 1961, Zweiter Band, s. 558: “[...] der Schutz der nachbarstaatlichen [Kompetenzen und deren ungehinderter Ausübung ausschliesslich gegen sekundäre, durch die reine Nachbarschaft zu einem anderen Staatsgebiet bedingte Einwirkungen von aussen]”.

¹⁹ H. Thalmann, *op. cit.*, s. 559.

²⁰ Por. H. Weber, *Grundkurs Völkerrecht*, Frankfurt am Main 1977, s. 280; H. N. Götz, *Lac Lanoux-Fall*, W: *Wörterbuch des Völkerrechts...*, ss. 394 - 396.

²¹ E. U. Petersmann, *Wachstumsgrenzen und positiver Friede*. „Beiträge zur Konfliktforschung” 1973, nr 3, s. 48.

²² A. Randelzhofer, B. Simma, *op. cit.*, s. 415 i n.

²³ W komunikacie pominięto, ze względów czasowych, omówienie praktyki międzynarodowej. Wiele przykładów podają: A. Randelzhofer, B. Simma, *op. cit.* Ponadto większość cytowanych autorów sięga do tego źródła.

prawa drugiego. W tym celu państwo zobowiązane jest do zaniechania lub powstrzymania się od działań, jeśli mogą one spowodować znaczne szkody. Bezsporne jest również istnienie obowiązku naprawienia wyrządzonych szkód. Ponadto państwo zobowiązane jest do tolerowania takich działań sąsiada, które szkód w znacznym rozmiarze nie czynią. Przykładami czynności, które mogą ograniczyć państwo sąsiednie w rozporządzaniu terytorium są: eksplozje atomowe, zanieczyszczanie powietrza i wód, skutki działania wód powierzchniowych, gruntowych, pobierania wody, zakłócanie biegu wód, wydobywanie bogactw mineralnych czy infekcje przenoszące się na terytorium sąsiednie. Pogląd, iż z zasady dobrego sąsiedztwa wynika obowiązek dla państw sąsiadujących ze sobą, aby odnośnie do działań wywołujących szkody zawrzeć odpowiednie porozumienia, które brałyby pod uwagę ich interesy, uzasadnia choćby tylko wzmagające się zanieczyszczenie naturalnego środowiska oraz naruszanie równowagi ekologicznej. Dodatkowym faktem przemawiającym za uznaniem istnienia takiego obowiązku jest możliwość powstania sytuacji, w której dopiero podjęcie pewnych działań przez każdą ze stron może spowodować szkodę lub, wręcz przeciwnie, zapobiec jej powstaniu. Innym środkiem, przy pomocy którego wykluczono by powstanie tego rodzaju sytuacji, jest wzajemne informowanie się o działaniach, które mogą szkodzić sąsiadowi.

Reasumując należy stwierdzić, iż zasada dobrego sąsiedztwa oznacza ograniczenie praw zwierzchnich państwa czy to poprzez powstrzymanie się od pewnych działań lub też ich zaniechanie, czy też poprzez tolerowanie skutków poczyniań sąsiada. Miernikiem tego ograniczenia praw jest wielkość wyrządzonej szkody. Jeśli jest ona znaczna, spada na państwo obowiązek jej zrekompensowania. Z zasady tej wynikają również inne zobowiązania. Najważniejszym zaś jest zawarcie odpowiednich porozumień, które będą stanowić ochronę praw zwierzchnich państwa poprzez stworzenie ograniczeń ich wykonywania ze względu na podobne prawa państwa sąsiedniego.

*

W zakresie stosunków między NRD i RFN istnieją pewne umowy będące realizacją zobowiązań wynikających z zasady dobrego sąsiedztwa. I tak np. niektóre z porozumień tworzą ochronę przed szkodami mogącymi powstać w pobliżu granicy. W porozumieniu z 20 września 1973 r. o zasadach zwalczania szkód na granicy między NRD i RFN oraz w uwagach protokolarnych do tego aktu (pierwsza uwaga z dnia 11 grudnia 1975 r. w sprawie informacji o niebezpieczeństwie powodzi oraz druga uwaga z dnia 9 marca 1978 r. o przecinających granicę przewodach energetycznych) oba państwa zobowiązały się do wymiany informacji o przypadkach powstania szkód, a także określiły organizacyjnie sposób przekazywania wiadomości²⁴. Obowiązek informacji powstaje m. in. w razie wybuchu pożaru stanowiącego zagrożenie również dla drugiego państwa, w przypadku epidemii chorób zakaźnych, zanieczyszczenia powietrza stanowiącego bezpośrednio niebez-

²⁴ *Vereinbarung zwischen der Regierung der DDR und der Regierung der BRD über die Grundsätze zur Schadensbekämpfung an der Grenze zwischen der DDR und BRD; Protokollvermerk über Informationen bei Hochwassergefahren*. „Gesetzblatt der Deutschen Demokratischen Republik” (dalej: „Gesetzblatt der DDR”) 1978, Teil II, nr 6, ss. 87, 108 - 113.

pieczeństwo dla ludzi, zwierząt lub roślin, oraz w razie groźby promieniowania radioaktywnego²⁵.

W punkcie 1 artykułu 4 zawartego porozumienia rządy obu państw podkreślają, iż każda ze stron będzie podejmować wszystkie środki zaradcze, aby zapobiec wystąpieniu na obszarze drugiego państwa szkód, których źródło tkwi na jej własnym terytorium²⁶. Należy również odnotować istnienie porozumienia w sprawie wspólnej eksploatacji węgla brunatnego, którego pokłady zalegają w okolicy Helmstedt-Harbke po obu stronach granicy. Umowę tę zawarto 19 maja 1976 r.; określono w niej rozmiar wydobycia tego surowca przez każdą ze stron — stosownie do geologicznych pomiarów²⁷.

Inną, godną uwagi umową jest porozumienie z dnia 29 listopada 1978 r., dotyczące regulacji problemów związanych z budową i eksploatacją zbiornika retencyjnego na rzece Itz²⁸. We wstępie strony podkreślają, iż porozumienie to zawiera „powodowane wolą popierania dobrosąsiedzkich stosunków między dwoma państwami niemieckimi”²⁹. Określa ono wzajemne świadczenia stron w celu zapobieżenia niebezpieczeństwu powodzi.

Wymienione tu i inne porozumienia³⁰ formułują ogólną zasadę, iż w sytuacji, gdy materialne skutki podejmowanych czynności mogą oddziaływać na terytorium sąsiada, wymagane jest zawarcie stosownego porozumienia. Z pewnością wyrazem woli ochrony interesów tych państw jest zobowiązanie się do udzielenia informacji w odpowiednim terminie, do uwzględnienia argumentów i życzeń sąsiada. Oczywiście, NRD i RFN nie zawarły umów odnośnie do wszystkich dziedzin swej działalności, które mogą wywierać wpływ na sąsiednie terytorium. Dotąd nie uregulowano pakietu spraw dotyczących ochrony środowiska. Tak więc można stwierdzić, iż państwa te stosują w pewnym zakresie zasadę dobrego sąsiedztwa. Przyjęły bowiem na siebie obowiązek zaniechania bądź powstrzymania się od czynności, których materialne skutki w szkodliwy sposób oddziałują lub mogą oddziaływać na obszar podlegający zwierzchności sąsiada.

Spornym problemem w stosunkach RFN—NRD jest realizacja zasady dobrego sąsiedztwa w zakresie działań prawnych, które naruszają suwerenność państwową. Nauka NRD zarzuca Republice Federalnej Niemiec pogwałcenie tej zasady na skutek rozciągania zakresu mocy obowiązującej federalnych ustaw na terytorium Niemieckiej Republiki Demokratycznej i roszczenia sobie prawa do obywateli NRD jako tzw. niemieckich przynależnych państwowych, związanych z RFN, która uważa się za piastunkę owej istniejącej jakoby nadal ogólnoniemieckiej przynależności. Działania tego typu z całą pewnością naruszają prawa Niemieckiej Republiki Demokratycznej wynikające ze zwierzchności terytorialnej i personalnej.

²⁵ Art. 2 wymienionego porozumienia („Gesetzblatt der DDR”, jw., s. 108.

²⁶ „Gesetzblatt der DDR”, jw. Por. też G. R. Ess, *op. cit.*, ss. 242-243.

²⁷ *Mitteilung des Bundesministeriums für Wirtschafts über Vereinbarung der DDR über den Abbau von Braunkohle*, „Bulletin” z 21 V 1976, nr 59.

²⁸ *Vereinbarung über die Regelung von Fragen, die mit der Errichtung und dem Betrieb eines Hochwasserrückhaltebeckens an der Itz zusammenhängen*, „Gesetzblatt der DDR”, jw., ss. 99-100.

²⁹ „[...] geleitet von dem Willen, die Entwicklung gutnachbarlicher Beziehungen zwischen beiden deutschen Staaten zu unterstützen [...]” („Gesetzblatt der DDR”, jw.).

³⁰ Można jeszcze wymienić np.: *Vereinbarung über den Betrieb, die Kontrolle und Instandhaltung der auf dem Territorium der DDR gelegenen Teile der Trinkwasserversorgungsanlagen der Stadt Duderstadt (BRD)*; *Vereinbarung über Grundsätze zur Instandhaltung und zum Ausbau der Grenzgewässer sowie der dazugehörigen wasserwirtschaftlichen Anlagen*.

Najnowszym tego przykładem jest ustawa o podatku obrotowym (*Umsatzsteuergesetz*)³¹.

Kwestia obowiązywania i stosowania zasady dobrego sąsiedztwa w stosunkach Niemieckiej Republiki Demokratycznej i Republiki Federalnej Niemiec wymaga szczególniejszej analizy niż tu przedstawiona. Celem niniejszego opracowania było bowiem jedynie zasygnalizowanie tej problematyki.

Jolanta Koprucka (Poznań)

³¹ B. Demby, *Problem „Inlandu” a sprawa nowelizacji zachodnioniemieckiej ustawy o podatku obrotowym*. „Przegląd Zachodni” 1980, nr 2, ss. 140 - 148.